

Konceptuálna analýza v analytickej filozofii

Marián Zouhar

Katedra logiky a metodológie vied

Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave

analytické metódy v spoločensko-humanitných disciplínach
analytical methods in social sciences and humanities

APVV-0149-12 · www.amesh.sk

1. Úvod
2. Konceptuálna analýza
3. Konflikt
4. Kornblithov naturalizmus
5. Hypotéza
6. Príklad
7. Záver

1. Úvod

- Konceptuálne metódy vo filozofii
  - filozofická analýza *je to isté ako* konceptuálna analýza
    - predmetom filozofických teórií – pojmy (pojmy poznania, významu, kauzality atď.)
  - filozofická analýza *nie je to isté ako* konceptuálna analýza
    - predmetom filozofických teórií – nekonceptuálne entity (poznatie, význam, kauzalita atď.)
    - (meta)filozofický naturalizmus
- Hypotéza
  - *Filozofická analýza je činnosť, ktorá spočíva primárne v konceptuálnej analýze*
    - čiastočná a nepriama obhajoba, prostredníctvom obhajoby hypotézy:
  - *Potvrdenie, resp. vyvrátenie filozofických hypotéz podstatným spôsobom závisí od analýzy relevantných pojmov*

2. Konceptuálna analýza

- Konceptuálna analýza

komplexná konceptuálna metóda, ktorej cieľom je odhaliť, opísať, prípadne konštituovať vzťahy medzi pojmami v rámci konceptuálneho systému (pričom sa môžu sledovať ďalšie ciele)

- „analýza“ – nie (len) v zmysle rozkladu
- relativizácia vzhľadom na konceptuálne systémy (často len implicitne)
- konceptuálne systémy sú spravidla špecifikované len čiastočne
- deskriptívna konceptuálna analýza – opisovanie konceptuálneho systému
- normatívna konceptuálna analýza – konštituovanie nového konceptuálneho systému z nejakého východiskového systému
- môže obsahovať ako svoje zložky iné konceptuálne metódy

3. Konflikt

- Predmet konfliktu

Je konceptuálna analýza dominantnou metódou vo filozofii?

- Kladná odpoveď (používanie iných metód je podriadené konceptuálnej analýze)
  - Strawsonov projekt deskriptívnej metafyziky: „odhaliť najvšeobecnejšie črty našej pojmovej štruktúry “ (1997, 47)
  - Russellova analýza pojmu príčiny atď. (príčinný vzťah neexistuje) (2005, 668 a nasl.)
  - preto sa môže zdať: „filozofické otázky sú vo svojej povahe viac konceptuálne ako otázky iných disciplín“ (Williamson 2007, 48)
  - ba dokonca: predmetom filozofie sú pojmy (a teda filozofia ako neempirická, apriórna disciplína)

3. Konflikt

- Záporná odpoveď
  - protiargument: typická filozofická hypotéza nemá ako svoj predmet pojem, ale nekonceptuálnu entitu (nevyklučujú sa hypotézy o pojmoch)
  - napríklad
    - 1) Vlastné mená sú rigidné designátory
    - 2) Materiálne objekty pozostávajú z usporiadaných trojrozmerných temporálnych častí
    - 3) Poznanie je omylné
    - 4) Vedecké hypotézy nemožno verifikovať, ale možno ich nanajvyšš falzifikovať
    - 5) Dôvodmi konania sú motívy
  - štandardné hypotézy formy $(\forall x)(Fx \rightarrow Gx)$
- Konflikt
  - kladná odpoveď vyžaduje reinterpretáciu 1) – 5), záporná odpoveď ich umožňuje vziať doslovne

4. Kornblithov naturalizmus

- Filozofia ako empirická disciplína skúmajúca nekonceptuálne fenomény (špecifický príklad – epistemológia)
- Naturalistický prístup
  - „filozofické otázky nadväzujú na otázky empirických vied“
(Kornblith 2002, 26)
- Dve tézy
  - 1) Predmetom filozofickej analýzy sú javy nekonceptuálnej povahy
  - 2) Fenomény, ktoré filozofická analýza skúma, sú spravidla prirodzenými druhmi

4. Kornblithov naturalizmus

- Ad 1)

„Filozofov by sme mali chápať tak, že necharakterizujú svoje pojmy, a už vôbec nie ľudové pojmy, ale určité nementálne javy, ako je poznanie, zdôvodnenie, dobro, spravodlivosť atď. ... Podľa tohto názoru cieľom filozofickej analýzy nie je pojem, ktorým niekto disponuje. Skôr je ním kategória, ktorej pojmom je daný pojem. Podľa tohto názoru filozofi chcú pochopiť napríklad poznanie, nie pojem poznania, ktorým niekto disponuje. Niektoré pojmy lepšie vymedzujú daný jav než iné pojmy, takže nie všetky pojmy sú rovnako dobrými vodidlami k danému javu. Naše pojmy sú však len prostriedkami, ktorých pomocou môžeme pochopiť nementálne javy, no samy nie sú cieľom skúmania.“ (Kornblith 2007, 35-36)

4. Kornblithov naturalizmus

- Ad 2)

„Epistemológovia by sa podľa mňa mali usilovať pochopiť, čo je poznanie. Existuje robustný jav ľudského poznania a v epistemológii sa predpokladá, že prípady poznania sa vyznačujú značnou teoretickou jednotou – nie sú len nejakým zmanipulovaným druhom, ktorý nezjednocuje nič iné iba naša ochota považovať ich za druh... Často začíname samozrejmými prípadmi, hoci zatiaľ nechápeme, v čom spočíva teoretická jednota druhu, ktorý chceme skúmať. Cieľom nášho skúmania je pochopenie tejto teoretickej jednoty. Dostaneme sa k tomu starostlivým skúmaním javu, teda niečoho mimo nás, nie nášho pojmu daného javu, niečoho vo vnútri nás. Stručne povedané, skúmanie poznania a filozofické skúmanie vo všeobecnosti modelujem podľa skúmaní prirodzených druhov.“
(Kornblith 2002, 10-11)

5. Hypotéza

- Naturalizmus nemusí byť v rozpore s chápaním filozofickej analýzy ako konceptuálnej analýzy
  - pravdivosť, resp. nepravdivosť filozofických hypotéz do veľkej miery závisí od toho, do akých konceptuálnych vzťahov vstupujú pojmy danej problémovej oblasti
  - potvrdenie filozofickej hypotézy možno chápať aj tak, že sa akceptujú určité konceptuálne vzťahy, kým jej vyvrátenie zase možno považovať za impulz k zmene daného konceptuálneho systému
  - potvrdenie alebo vyvrátenie filozofických hypotéz *podstatným* spôsobom závisí od konceptuálnych vzťahov, pretože:
    - *filozofické tvrdenia sú vo svojej podstate modálne* (napríklad Bealer 1992, 1996, 2000, 2004)

5. Hypotéza

- Jadro zdôvodnenia filozofickej tézy – argument
  - modálny záver musí byť zdôvodnený pomocou modálnych premís (výlučne faktúálne premisy nestačia)
  - preto premisy týkajúce sa len aktuálneho stavu/sveta nemožno použiť na získanie filozoficky relevantných záverov
  - preto treba konštruovať kontrafaktúálne scenáre – najmä myšlienkové experimenty
  - lenže myšlienkové experimenty získavajú svoju presvedčivosť a štatút adekvátnej evidencie práve preto, že sú umožnené naším konceptuálnym aparátom
  - preto konceptuálna analýza je nevyhnutná v prípade zdôvodňovania modálnych hypotéz

6. Príklad

- Príklad filozofickej hypotézy

Vlastné mená sú rigidné designátory

- výrok formy $(\forall x)(Fx \rightarrow Gx)$
  - nominálne jeho predmetom sú jazykové výrazy, nie pojmy
  - skryto modálne tvrdenie (*byť rigidný designátor = referovať na ten istý objekt vzhľadom na všetky možné svety*)
- Ako overovať?
    - zistiť, či vlastné mená majú vlastnosť *referovať na ten istý objekt vzhľadom na všetky možné svety* = zistiť, či vzhľadom na všetky možné svety majú vlastnosť *referovať na určitý objekt o*
    - empirické testovanie nie je možné
    - kontrafaktuálne situácie, myšlienkové experimenty

6. Príklad

- Problém
  - ako zistiť, či kontrafaktuálna situácia je prípustná?
  - čo nám bráni v tom, aby sme nejakú kontrafaktuálnu situáciu modelovali tak, že sémantické konvencie pre vlastné mená zostávajú v platnosti, no zároveň mená referujú na iné objekty
- Odpoveď
  - náš konceptuálny aparát, do ktorého patria aj sémantické pojmy ako pojem rigidnej designácie, neumožňuje formulovať takéto situácie ako *prípustné* kontrafaktuálne situácie
  - t. j. pri posudzovaní prípustnosti, resp. neprípustnosti kontrafaktuálnych situácií sa musíme opierať o konceptuálnu analýzu
  - filozofickú hypotézu možno zdôvodniť aj tak, že sa priamo odvodí z konceptuálnych faktov a prípadne ďalších prijateľných predpokladov

6. Príklad

- Argument A

(1A) *Vlastné mená sú konvenčne referujúce výrazy.*

(2A) *Konvenčne referujúce výrazy sú rigidné designátory.*

(3A) Teda: *Vlastné mená sú rigidné designátory.*

- platný argument, no skutočne zaujímavý bude až vtedy, keď sa ukáže, že jeho premisy sú pravdivé
- premisa (1A) – zrejme empirická, možno ju prijať/odmietnuť na základe empirických vied o jazyku
- premisa (2A) – skryto modálna, nestačí len empirická obhajoba, ale treba zapojiť konceptuálnu analýzu

6. Príklad

- Ad (1A): Argument B

- (1B) *Výrazy sa do jazyka zavádzajú kodifikovaním sémantických konvencií. [empirické tvrdenie o jazyku]*
- (2B) *Vlastné mená sa korektne používajú tak, že sa nimi pomenúvajú určité objekty, konkrétne nositelia vlastných mien. [empirické tvrdenie o jazyku]*
- (3B) Teda: *Sémantické konvencie pre vlastné mená stanovujú, na čo vlastné mená referujú, resp. čo pomenúvajú. [dôsledok z 1B a 2B]*
- (4B) Teda: *Vzťah medzi vlastným menom a predmetom je konvenčný. [dôsledok z 3B]*
- (5B) Teda: *Vlastné mená sú konvenčne referujúce výrazy. [ekvivalentná formulácia k 4B]*

6. Príklad

- Ad (1B): Argument C

- (1C) *Rigidný designátor je referuje na ten istý objekt vzhľadom na všetky možné svety; nerigidný designátor - opak. [definícia]*
- (2C) *Konvenčne referujúci výraz je nerigidný len v prípade, že na základe tej istej konvencie referuje na rôzne predmety. [dôsledok 1C]*
- (3C) *Keďže pri zavedení konvenčne referujúceho výrazu sa kodifikuje sémantická konvencia, nemôže na základe tej istej konvencie referovať na iný predmet. [postulát]*
- (4C) Teda: *Konvenčne referujúci výraz nemôže byť nerigidný designátor. [dôsledok z 2C a 3C]*
- (5C) Teda: *Konvenčne referujúce výrazy sú rigidné designátory. [dôsledok z 1C a 4C]*

6. Príklad

- Argument C: pojem rigidnej designácie vstupuje do určitých systematických vzťahov s niektorými inými pojmami (sémantickej konvencie a konvenčne referujúceho výrazu)
- Ad (2C)
  - aplikácia pojmu (ne)rigidnej designácie na konvenčne referujúce výrazy – je to výsledok takejto aplikácie
  - opisuje určité skutočnosti z daného konceptuálneho systému, a teda možno ho odhaliť pomocou deskriptívnej konceptuálnej analýzy
- Ad (3C)
  - postulát – stanovuje vzťahy medzi pojmami zavedenia konvenčne referujúceho výrazu a kodifikovania sémantickej konvencie
  - môže byť výsledkom normatívnej konceptuálnej analýzy

7. Záver

- Tvrdenie o rigidnosti vlastných mien – nedá sa obhájiť empirickými prostriedkami, na ktoré sa odvoláva naturalizmus
- Možná reakcia – odmietnutie tézy ako filozoficky zaujímavej – to je v rozpore s aktuálnou praxou
- Konceptuálna analýza má kľúčovú úlohu pri zdôvodňovaní vo filozofii – platí to prinajmenšom v prípade hypotéz, ktoré sú explicitne alebo implicitne modálne
- Teda:
  - potvrdenie, resp. vyvrátenie filozofických hypotéz vyžaduje konceptuálnu analýzu
  - čiastočná a nepriama obhajoba tézy, podľa ktorej filozofická analýza primárne spočíva v konceptuálnej analýze

Literatúra

- BEALER, G. (1992): The Incoherence of Empiricism. *Proceedings of the Aristotelian Society* 66, 99-138.
- BEALER, G. (1996): On the Possibility of Philosophical Knowledge. *Noûs* 30, Supplement: *Philosophical Perspectives* 10 (Metaphysics), 1-34.
- BEALER, G. (2000): A Theory of the A Priori. *Pacific Philosophical Quarterly* 81, 1-30.
- BEALER, G. (2004): The Origins of Modal Error. *Dialectica* 58, No. 1, 11-42.
- BIELIK, L. (2014): Thought Experiments: Their Structure and Function. Dostupné z: http://www.amesh.sk/pdf/Bielik-Thought_Experiments_Their_Structure_and_Function.pdf
- GOLDMAN, A. (2007): Philosophical Intuitions: Their Target, Their Source, and Their Epistemic Status. *Grazer philosophische Studien* 74, 1-26.
- GOLDMAN, A. – PUST, J. (1998): Philosophical Theory and Intuitional Evidence. In: DePaul, M. R. – Ramsey, W. (eds.): *Rethinking Intuition: The Psychology of Intuition and Its Role in Philosophical Inquiry*. Lanham – Boulder – New York – Oxford: Rowman & Littlefield, 179-197.
- KORNBLITH, H. (2002): *Knowledge and Its Place in Nature*. Oxford: Oxford University Press.

Literatúra

- KORNBLITH, H. (2007): Naturalism and Intuitions. *Grazer philosophische Studien* 74, 27-49.
- PICHA, M. (2011): *Kdyby chyby: epistemologie myšlenkových experimentů*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc.
- QUINE, W.V.O. (1995): Naturalism; Or, Living within One's Means. *Dialectica* 49, Nos. 2-4, 251-261.
- RUSSELL, B. (2005): O pojme príčiny. In: Russell, B.: *Jazyk a poznanie*. Bratislava: Kalligram, 668-693.
- STRAWSON, P. F. (1997): *Individuá*. Bratislava: Iris.
- MATERNA, P. (2004): *Conceptual Systems*. Berlin: Logos Verlag.
- RACLAVSKÝ, J. – KUCHYŇKA, P. (2011): Conceptual and Derivation Systems. *Logic and Logical Philosophy* 20, č. 1-2, 159-174.
- WILLIAMSON, T. (2007): *The Philosophy of Philosophy*. Oxford: Blackwell.
- ZOUHAR, M. (2015): On the Alleged Indispensability of Intuitions in Philosophy. *Balkan Journal of Philosophy* 7, No. 1, 37-44.

Ďakujem za pozornosť!

analytické metódy v spoločensko-humanitných disciplínach
analytical methods in social sciences and humanities

APVV-0149-12 · www.amesh.sk